

Ismerős idegenek

A Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának zentai művésztelepéről

A művészet és a tudomány, valamint a műemlékvédelem gyakorlati összekapcsolásának gondolata a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán a Művészettörténeti Kutatócsoport megszervezésekor merült fel. A kutatócsoport egyik első feladata a pécsi székesegyház műemlékvédelmi problémáira való figyelemfelhívás volt a művészet és a tudomány eszközeivel: képzőművészeti kiállítás és tudományos workshop létrehozatalával. Ez utóbbi a székesegyház tudományos kutatási kérdéseivel, művészetével, műemlékvédelmi kérdésekkel foglalkozott, amelyen a régészek, levéltárosok, művészettörténészek és építészek előadásai mellett a kutatócsoport hallgatói is szerepeltek.

A képzőművészeti kiállítás apropóját a székesegyház 2010 februárjában bekövetkezett beázása adta. Ekkor, hóolvadás következtében, a déli mellékhajó sérült meg: a falon lecsorgó hólé a Szent Pál-ciklus első jelenetén végigfolyva a secco részét is lemosta (Moritz von Beckerath műve). A víz Szent István protomártír megfestett vérével keveredve részben együtt csorogva – vakolatszemcséket, pigmenteket vitt magával. Ebből a falkép részeit tartalmazó vízből gyűjtve hoztam létre az *Aqua di Seccót* és a *Freskólét* mint képzőművészeti alkotások alapanyagát és ihletőjét. Az *Aqua di Seccót* az ereklyék tisztelőire számítva, akik e vízben a művészet és Szent István ereklyéjét látják, és azok számára, akik e vízből az eredeti alkotást kívánják rekonstruálni, a *Freskólét* pedig a vízből fogyasztani kívánókra (ihlethiányban szenvedő művészekre is) gondolva. A részt vevő mestertanárok (Hegyi Csaba, Nagy Márta, Nemes Csaba, Losonczy István) és a hallgatók (Hegyi Csaba szakmai vezetésével) így a vér és a víz, a teremtő és pusztító víz, a művész-mű-

*Aknai Tamás, Raffay Endre,
Ravasz Jonathan: Aqua di Secco*

vészet és más ereklyék, valamint más, egyházi és templomi vonatkozású témákban hoztak létre alkotásokat. Ezen műveknek a pécsi Nádor Galériában 2011 januárjában rendezett kiállításához a pozsonyi Képzőművészeti Egyetem Intermédia Tanszékének tanárai (Németh Ilona, Anton Čierny) és hallgatói is csatlakoztak.

Zentán is a tudománynak és a képzőművészetnek a műemlékek védelmének a szolgálatába állításáról gondolkodhattam. A tudományos kiindulópontot a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia által szervezett 2010. őszi konferenciáján tartott előadásom jelentette, amely Zenta művészeti értékű és művészettörténeti vonatkozású műemlékeinek, illetve műemlék jellegű építészeti örökségének pusztulásával-pusztításával foglalkozott. Ennek „sikertelensége” – egy előadás hatása korlátozott lehetőségeinek felismerése – következtében láttam szükségesnek a képzőművészetnek a segítségül hívását és a PTE MK hallgatóival működő nyári művésztelep megszervezését, amely Hajnal Jenő és a VMMI jóvoltából 2011 júliusában – hagyományteremtő szándékkal – meg is valósulhatott. A pécsi hallgatókhoz, akik művészeti vezetését két, Pécssett frissen végzett festőművész (Bajor Zita és Kelemen Péter) vállalta, a budapesti Visart Művészeti

Művészet és műemlékvédelem

A Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának művésztelepe Zentán,
a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet szervezésében
2011. július 21-31.

A művésztelep vezetője:
Dr. habil. Raffay Endre PhD művészettörténész
(PTE MK, Művészettörténet és Elmélet Tanszék, tanszékvezető)
Művészeti vezetők:
Bajor Zita festőművész (PTE MK), **Kelemen Péter** festőművész (PTE MK)

2011. július 21. csütörtök
A művésztelep kezdete (érkezés, ismerkedés)

2011. július 22. péntek
A műtérnek elfoglalása. Városnézés. A Városháza megtekintése és a kiállító helyszín kiválasztása

2011. július 23. szombat
Tervek kidolgozása és az alkotás kezdete. Barterajándék, piaci feltevések, építészeti részletek, műtéri csendőletek

2011. július 24. vasárnap
Városnézés **Raffay Endre** vezetésével – motívumgyűjtés, fényképezés. Plakát- és meghívótervezés
Előadás (VMMI, aulá) 19.00 **Pejin Attila**:
Témátó a művészetben – művészet a temetőben

2011. július 25. hétfő
Alkotómunka

2011. július 26. kedd
Alkotómunka
Előadás (VMMI, aulá) 16.00 **Kovácsné Olga**: A zentai művészet és Pécs kapcsolata
Kiállítás megnyitóján való részvétel (Múzeum) 18.00
Benes József kiállításának megnyitója

2011. július 27. szerda
A Városháza tornyának megmunkálása
Előadás (VMMI, aulá) 17.30 **Korhecz Papp Zsuzsanna**: A bocii vérték, 18.30 **Biacsi Karolina**: A magyarországi Biacsi Pál-kápolna restaurálása

2011. július 28. csütörtök
Kétnapig **Bajor Zita** vezetésével a Városháza előtt

Kiállításrendezés a Városháza előcsarnokában lépcsőházban

2011. július 29. péntek
Művészeti akció (Zsinagóga) 15.30
Guttman Barbara performance-ja
Művészeti akció (Városháza) 16.00 **Donka Péter**
Raffay Endre Műemlékvédelem – műemléki táblák építésének első felhívása
Kiállítás megnyitóját, Városháza, előcsarnok) 18.45
művésztelep résztvevőinek kiállítása. A kiállítás megnyitóját **Székely Anikó**, Zenta polgármestere, **esemény házigazdája és Hajnalka Jend**, a VMMI igazgatója, a művésztelep házigazdája. Vezetés tan: **Raffay Endre**, a művésztelep vezetője

2011. július 30. szombat
Előadások (VMMI, aulá) 10.00 **Hegyi Csaba**: Né építészeti motívumok, 16.45 **Valkay Zoltán**: A nagyváradi elem zentai építészetében, 17.30 **Papp Richárd**: Mi van a homlokzatok mögött? Kirándulás

2011. július 31. vasárnap
A kiállítás lezárása, a művésztelep bezárása

*Ravasz Jonathan:
A művésztelep
plakátja*

Akadémia egy hallgatója és a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium diákjai és tanárai is csatlakoztak. Konferenciái „sikertelenségem” nem rettentett el attól, hogy a művésztelepen alkotók és az érdeklődők számára is tudományos előadásokat terveztem, hogy a művészeti tevékenységhez ismereti háttérrel, inspirációs kedvet és szempontokat biztosítsak. Előadóink voltak: Ninkov Kovačev Olga művészettörténész, Korhecz Papp Zsuzsanna és Biacsi Karolina restaurátor-művészek, Pejin Attila történészmuzeológus, Papp Richárd kulturális antropológus, Hegyi Csaba festőművész és Valkay Zoltán építész.

A művésztelep programjait plakátok hirdették, amelyeket a művésztelepet záró kiállítás meghívóival együtt – zentai motívumok felhasználásával – a hallgatók tervezték (Donka Péter, Ravasz Jonathan).

Thukydidesz szerint, ha Athén vagy Spárta elpusztulna, egykori dicsőségükről romjaik regélhetnének – amely regélés az építészet és az építészeti reprezentáció vonatkozásában lehetne hiteles, nem a politikában. Ha Zentából is csak romok maradnának, azok is „csak” az egykori

építetők és építészeik igényeiről, lehetőségeiről, igazodási-mintakövetési szándékairól, reprezentációs és művészeti törekvéseikről tanúskodnának. De milyenek lennének ezek a romok? A közvetlenül az első világháború előtt épült városházái monumentálisak és időtállóak – a téglá és vasbeton szerkezetek aránylag jól bírják az idő pusztítását. Nem úgy a polgári építészet megannyi, nagyrészt a XIX. század utolsó harmadában és a XX. század elején épült emlékéé, amelyek eredeti méreteiket tekintve sem nagyok, emelettel is csak nagy ritkán találkozni, és építésükkor előszeretettel alkalmazták a vályogot is. A vályogfalak romlásra alkalmatlanok – legfeljebb a Márai által gipszcifraságnak nevezett díszítményeik dacolnának az idővel, de nem *in situ*, hanem láthatatlanul: az egykori épületek sárdombjába süllyedve. Ha a romba dőlést elnéptelenedés nem követné, nemcsak sárdombok nem maradnának, de a téglá- és vasbeton romok sem. Az (újra) élő város, közösség a területén ugyanis nem tűr meg romokat. Romot eleve nehéz egy élő-működő városba integrálni, egy élő-működő városban a romosság különben is szégyenfoltnak, az újat építeni akarók számára bontást igazoló hivatkozási alappá számít. Az antik és a középkori Róma esete, hogy tudniillik az utódok sokkal kisebb területen is elfértek, mint a régiek, s a régi városfalakon belül, az utódvárosok közt, rommezők léteztek évszázadokig, nem szokványos. A török hódoltság utáni Székesfehérvár példája is jól mutatja, hogy a romokkal az újjáépülő város végez, legyenek azok akár Szent István templomának romjai is – felhasználva a kéznél lévő építőanyagait, majd hasznosítva a területét is. Zentán a főtéri Szent István-templom befejezetlenül maradt, romszerű téglá és vasbeton csonkjai sem maradhattak meg, azok az idővel a két világháború közt még dacoltak, de a második után az élő város igényei és a kor végzett velük. Az arcsi templom pusztítás-esete más, pontosabban más ütemű: körülötte és közelében új település nem jött létre, a távolabb lakók pedig kétszer is meggondolhatták, hogy érdemes-e a templomfalakat bontandó oda ökrös szekereken elzarándokolni.

Az intézményesült műemlékvédelmi tevékenységnek köszönhetően, az épített örökség fennmaradásáért hivatalból (is) aggódók a művészi értékkel rendelkező, esetleg művészettörténeti jelentőségű épületeket, de régiség-értékkel bíró vagy történeti-kultúrtörténeti jelentőségű épített örökséget is a műemlékvédelmi hivatal által képviselt állam védelme alá helyezik, és törvényileg óvják. A helyi önkormányzatok és a különböző város- és építészeti örökséget védő, vagy hagyományőrző társaságok aktivitása következtében a helyi értékkel bíró emlékek is védelmet élvez-

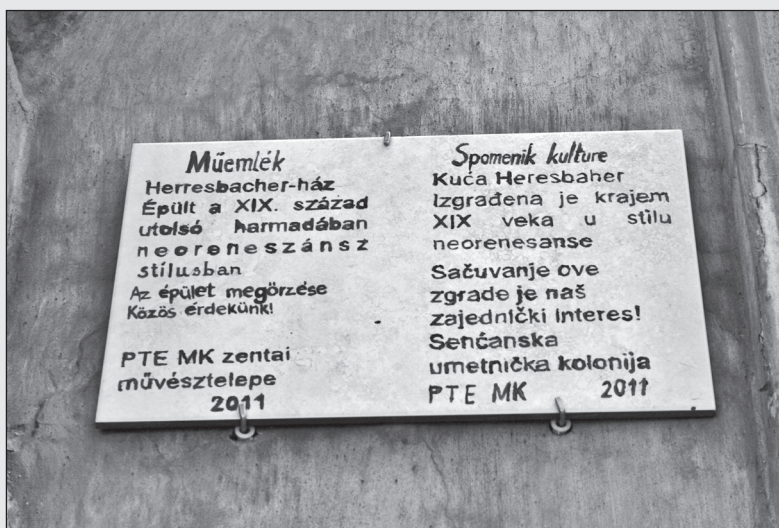
nek. Védelmet, az értéket fel nem ismerő vagy tagadó nemtudással, így a tulajdonosi önkénnyel szemben, valamint mindezekről nem okvetlenül függetlenül jelentkező rombolási és telekspekulációs szándékokkal szemben is. A védettségről – hirdetve és magyarázva egyúttal az értéket is – az épületek falán elhelyezett tábla tájékoztathat.

Zentán a házak falán szinte sehol sem látni ilyen táblákat. Az itt sétáló helybéli vagy az ide látogató gyanútlan vendég azt gondolhatja, hogy ebben a városban nincsenek is műemlékek, és a régi, eredeti díszeket folyamatosan (el)vesztő – lepotyogtató – épületek nem műemlék-jellegüknek köszönhetően állnak még, csupán az építetők-befektetők impotenciájának vagy hiányának következtében. Zentán csupán néhány épületet jelöl tábla: Lajta Béla Tűzoltóotthonát, amelyről nemcsak a szecesszió építészetét tárgyaló, szűk szakmai közönség számára írt irodalomban, de a magyarországi művészet történetével foglalkozó összefoglaló művekben sem szoktak említés nélkül hagyni, valamint a Sremac- és az Osgyáni-Vujić-házakat, nemcsak az építészeti értékeiknek köszönhetően – az előbbi neorokokó díszítményei meglehetősen társtalanok Zentán, az utóbbit klasszicista és romantikus elemei teszik érdekessé –, hanem a szerb irodalommal és műgyűjtéssel összefüggő történetiségük, tanú-szerepük.

A három épület közül csak az elsőn van műemléktábla, csak ezt védik a műemlékvédelmi törvények (a közelmúltban a fényképezéséhez is hivatalos engedélyt kellett kérnem) – a megmaradását nem veszélyeztetheti más, csak a romboló idő és természet. A másik két emlék és a többi, amelynek örökség-értékére tábla sem figyelmeztet, viszont bármikor eltűnhet. A jövő Zentáján nem fog a múlttól más, csak a Tűzoltóotthon tanúskodni? Csupán idő kérdése, és eltűnik a város?

A történések ilyen irányba mutatnak: a város épített örökségét a bontócsákány éppúgy veszélyezteti, mint az épületek eredeti jellegét felszámoló vagy azt teljesen megsemmisítő átalakítások is. Nem Zenta lenne az első az olyan városok sorában, ahol a történeti-művészeti értéket legfeljebb egy(-egy) rezervátumszerűen megjelenő épület képviseli, vagy ahol már csak egy emlékeztetőnek marad hely – mint Zentán, a zsinagóga helyén.

Lajta Béla művészettörténeti szerepe ide vagy oda, eltűnhet az általa tervezett Slavnić-ház és az ő terveit követve felépült Gimnázium is. Az előbbin az eredeti megjelenés a közelmúlt beavatkozásának következtében csorbult, az utóbbit a második emelet ráépítésével már régebben megcsúfolták. Mert pusztítani nemcsak bontással lehet, de épülettömegek tönkretételével – rá- és hozzáépítésekkel – homlokzatok

Donka Péter, Raffay Endre: Műemléktábla

lecsupaszításával – a gipszcifraságoknak nevezett díszítőmotívumok és architektonikus elemek leveretésével – a homlokzatok nyílásrendszerének átalakításával – az ablakoknak kirakatokkal való helyettesítésével – a részletmegoldások megváltoztatásával, cseréjével – anyag- és formaidegen elemek modernizációs célú beépítésével. Ezek a pusztító átalakítások – a tulajdonviszonyokkal összefüggésben – gyakran az épületeknek csak egy-egy részét érintik, olyan speciális megoldásokat eredményezve, amelyeken a különböző korú és típusú – célú, szándékú és színvonalú – átalakítások jelennek meg egymás mellett, elborzasztva lakost és látogatót, laikust és szakembert egyaránt. Ezek az átalakítások legtöbbször az épületfunkciók megváltoztatásával összefüggésben következnek be – a homlokzatok mögötti életek és életmódok eltűnésével a polgári lakóházak szobáiból üzlethelyiségek lesznek, a házak kivájt ablak-szemeinek helyén kirakatokkal. A hálószobák helyén szexbólt található, az ebédlők helyén konzervbólt, a szalonok helyén pártiroda, a könyvtárszobák helyén DVD-kölcsönző. Az átalakítások a kerteket sem kímélik: ezek helyén autóparkolók jönnek létre.

A PTE MK zentai művésztelepének egyik kiemelt feladata műemléktáblák tervezése és épületeken való elhelyezése volt: a táblákkal a művésztelep résztvevői néhány, különösen veszélyeztetett állapotú és helyzetű épületre hívták fel a figyelmet, és általuk azokat mintegy saját védelmük alá vonták (Donka Péter, Raffay Endre). Remélve, hogy ezzel megmentik az utókor számára a Szeferd-zsinagógát, a Herresbacher-

Bíró Boglárka, Lukács Ildikó: Gyászjelentés

házat, az Ignjatović-házat, a Szép és a Tóparti utca egy-egy épületét. A műemléktáblák sorozatához egy plakát-festmény is készült, amely a táblákhoz a felirata révén kötődik, kompozíciójának köszönhetően pedig, amely a *Freskólé* hasonló műfajú művének megfelelője, a pécsi műemlékvédelmi tevékenység folytatásaként értelmezi a zentait (Donka Péter: *Órizd meg és véd a műemlékeket!*). A műemlék-avatási és táblafelhelyezési akciót a következő évek művésztelepei alkalmával folytatni szeretnénk.

A művésztelep alkotásaiban a táblák által való védelemmel szembeni pesszimista álláspont is megfogalmazódott, amelyet a megóvni kívánt épületek tulajdonosainak a táblafelhelyezéshez való hozzáállása is táplált. Az engedélyek beszerzése alkalmával ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy a tulajdonosokat csupán az egyéni érdekeik vezérik („felesleges nekünk a tábla, az épületet tavaszra úgyis lebontjuk és eladjuk telekként”), és nincsenek tudatában annak, hogy ingatlanuk a közösség épített örökségének is része, közös kincs, amelynek fennmaradása így közösségi érdek. Nincsenek tudatában, hiszen tulajdonuk megóvásában, fenntartásában és helyreállításában a köz segítsége és támogatása nélkül kell(ene) helytállniuk. Gyászjelentések készültek tehát a védeni kívánt és más veszélyeztetett épületekről, fényképpel és az életkor feltüntetésével, amelyeket a vidék szokása szerint fákra felfüggesztve tettünk közzemlére (Bíró Boglárka, Lukács Ildikó).

Műemléket mentő, az épület értékeire a figyelmet felhívó, az elfeledett-kihalt terekbe új életet lehelő szándékok vezérelték a művésztelep műterméinek a megválasztását is. A műtermeket egy magát megnevezni nem akaró támogatónk jóvoltából egy, a XIX. század nyolcvanas éveiben épült palota első emeletén rendezhettük be. A terek tevékenységünknek köszönhetően újjáéledtek: az alkotásnak lettek helyszíneivé, festményeket és rajzokat függesztettünk a falaira. Ugyanakkor motívumai új alkotásoknak lettek ihletőivé (Bajor Zita: *Zenta napsütésben*), és anyagai is újjászülettek a művészet által: padlászőnyegének darabjai képek vászonpótló hordozói lettek (Gyuricza Márta: *Szent Mihály*; Kelemen Péter: *Lukrécia*), kéményének korma festék alapanyagává (Abdul-Karim Linda: *Éjszaka, Szorongás*).

A palotában készült alkotásokat egyébként is jellemzi a talált anyagok alkalmazása és a másodlagos (vagy sokadlagos) felhasználása. Az alapanyagok nagyrészt zentaiak: a városháza tornyából származó féltett falapok ugyanúgy alapanyagul szolgáltak, mint ahogy épületfelújításkor kidobott ablakkeretek és -üvegek, a Deák-ház padlásáról és más padlásokról származó képperetek, ugyanott talált fénykép vagy a levéltárból való anyakönyvi fénymásolatok, de Pécsről hozott, már megfestett vásznak is új életre keltek (Bíró Boglárka, Gyuricza Márta, Lukács Ildikó, Kelemen Péter).

Az ezekből az anyagokból készült alkotások hasonlóná váltak a műemlék vonatkozású ábrázolási tárgyakhoz: maguk is mulandóak – leginkább a járdaaszfaltra készített, homlokzati elemeket és a városházai kapurácsot másoló krétarajzok árnyék-mulandóságúak – és fokozott figyelmet, védelmet igényelnek – az egyszerű járókelőtől is (Bajor Zita: *Krétarács*).

A talált képperetek felhasználásával készült alkotások is igen sérülékenyek: ezek gipszcifraságai éppúgy hajlamosak a lepotyogásra, mint a homlokzatok hasonló anyagú-motívumú részletei, a keretekbe szerkesztett cérna-papír folt-konstrukciók is könnyen szakadnak, a száraz levelek szétporladnak. A szépség mulandóságára leginkább az egyik keretbe függesztett pillangó hívja fel a figyelmet, amelynek talán az ugyanannak a kompozíciónak ugyancsak újrafelhasznált elemei, a lehullott gipszlevélkéik okozták halálát (Bíró Boglárka: *Pillangó*).

Ahogy a régi palota terei megtölthetők újfajta tartalommal, és ahogyan a városháza előcsarnoka és lépcsőháza a városháza hivatali funkciójától idegen művészeti eseménnyel életre kelthető, úgy a régi polgárházak egykori fénye is visszavarázsolható és terei új(ra) értelmet

nyerhetnek. A régi képkeretek sem mind foltozottak, de új alkotások befogadására is alkalmasak – ennek a lehetőségére hívja fel a figyelmet a Szent Ferenc-kép is (Kelemen Péter: *Szent Ferenc a madaraknak prédikál*).

A régi képkeretek nemcsak a (gipsz)mulandóság szempontjából mutatkoztak hálás kiindulási alapnak, de formájuknak és képre nyíló (eredeti) funkciójuknak köszönhetően az ablakok motívumának fel- és megidézésére váltak alkalmassá. Ahogyan a zentai ablakokból gyakran már az üvegezés is hiányzik, az elkészült keret-képek is üveg nélküliek, ahogy azok bespalettázottak vagy bedeszakázottak, ezekre is lécek kerültek (Bíró Boglárka: *Ablak*) vagy befoltozottak: varrással, tűvel, cérnával, papírszeletké felhasználásával (Gyuricza Márta: *Darabok I–II.*). A pókhálószerű foltozás az ablakmotívumok társaként megjelenő kapu-képen is megjelenik (Gyuricza Márta: *1932-ben húsvétkor*). A kapu-képen a műterem-palota bejárata jelenik meg, jellegzetes kilincsel. A fatábla formája eleve – a városháza tornyában való felfedezésekor – bejáratozatot idézett: szélrajza az óegyiptomiak pülónjaira emlékeztetett. A cérna-papír foltozás a pülónmotívum nyúlványainak közébe került. A cérnakompozíció maga is a napsugarakra hasonlít, és elhelyezésével a zentai napsugaras oromzatokra utalhat, a táblaformával és a kapujelleggel összefüggésben pedig az óegyiptomi Nap-templomi homlokzatokra. A táblán felirat is szerepel, amely egy valódi, a tábla megtalálási helyétől nem messze felfedezettnek betűhív másolata: „1932-ben Húsvétkor indult el a jég, egész márciusban havazott, 4 egész hónapig.”

Arakhné mesterségét nemcsak ezek a cérnás foltozások idézik: a lebontásra szánt Ignjatović-ház egy ablakán látott évszázados csipkefüggöny látványa is felhasználásra – „megörökítésre” – került (Alattányi Barbara: *Még a csipkefüggöny is látszik*). A csipke (csipkegallérként), tűvel és cérnával együtt ugyancsak „ottfelejtett” – pontosabban a részben átfestett képből meghagyva, örökölt – motívumként jelenik meg a városházi tornyot ábrázoló nagyméretű vásznon is (Kelemen Péter: *A tűfokán*). A kép a címében a mennyeket idézheti, és a városháza tornya is mennyeként jelenhet meg. A városházáé hatalmas papírtekerceken templomok égbe nyúló tornyaival (a Szent Antaléval és a pravoszláv temploméval) alkot egy sorozatot (Gyuricza Márta: *Templom – torony I–III*). A sorozatot az égi seregek vezérének, a pravoszláv templom patrónusának, Szent Mihálynak a templombejárat feletti ábrázolás nyomán készített expresszív megjelenítése egészíti ki (Gyuricza Márta: *Szent Mihály*).

Az elkészült alkotásokon a Szent Mihály-templom további részletei is szerepet kaptak: kerítésrácsának árnyékai, egymásra, a főtéri Vujić-ház erkély- és lépcsőházi korlátjának rajzára, valamint a városháza kapujának motívumaira vetítve triptichont alkotnak – színpompásat, villódzót, szemben az említett árnyék-rajz krétafehérségével (Bajor Zita: *Zenta napsütésben*). A rácsmotívumok mellett továbbiak kerültek felfedezésre – homlokzati elemek: konzolok, oszlopfők, füzérdíszek és teljes homlokzatok is: architektonikus elemek neoreneszánsz kompozíciói (Alattyáni Barbara: *Rózsaszín jelen, avagy E. A. Poe és Barbie szomszédok*; Ravasz Jonathan: *Házak – homlokzatok*). A motívumgyűjtés a temetőket sem kerülte el (Abdul-Karim Linda, Bajor Zita, Kelemen Péter: *23.19-kor esett le először a pléhkrisztus*; Kelemen Péter: *A pravoszláv temető öreg sírjai*).

A halottak világát idézik a talált osztályfénykép felhasználásával készült alkotások is (Gyuricza Márta: *Memoár*; Kelemen Péter: *Lehetett volna egy világhírű focicsapat, ehelyett uzsonnaidőben Ági néni kedvenc siratófalánál fényképezkedtek*). Az élők és a mindennapi élet megfigyelése sem kerülte el a művészi figyelmet: a levéltárból származó régi anyakönyvi kivonatok fénymásolataira piaci életképek és portrék kerültek, amelyekből videó is készült (Bíró Boglárka, Lukács Ildikó) – tágítva az amúgy is változatos, ötletgazdag műfaji összképet.

A művésztelepen készült munkákat a zentai városháza előcsarnokában és lépcsőházában kiállításon mutathattuk be, amelyet Širková Anikó polgármester asszony fővédnökségével valósítottunk meg. A kiállításra érkezőket a járda vasrács motívumos kréтарajza fogadta, hirdetve: ha nem óvjuk (mű)emlékeinket, azok a szemünk előtt hullnak porba, hogy lábbal tapossuk őket. Ugyanerre figyelmeztettek a bejárati kapura helyezett épület-gyászjelentések is, valamint a plakát-festmény, amely a zentai műemlékvédelmi akciót megelőző pécsit idézi, feliratával pedig a városszerte elhelyezett műemléktáblák szövegére utal. Az előtér félhomályában a bedeszkázott ablakok ihlette művek domináltak. A kiállítási tér építészeti középpontjába, a lépcsőház tartóoszlopain elhelyezve az alkotások összefüggő csoportját képző, régi képkeretekbe illesztett művek kerültek. A térrész íves hátfalán elsősorban a nagy(obb) méretű, zentai építészeti motívumokat alkalmazó olajképek kaptak elhelyezést, velük szemben a rajzok, vázlatok. A kiállítási teret záró – azt az oltárterek mintájára bővítő – magasabb szintű lépcsőfordulót a toronysorozat uralta, Szent Mihály ábrázolásával kiegészítve.

A zentai műemlék (jellegű) épületek jelentős részéről Virginia Woolffal elmondható: magukra maradtak, „mint kagylóhéj egy homokbuckában, hogy megteljenek száraz, sós szemcsékkel, miután az élet elköltözött belőle. [...] Bogáncs nőtt a kamra csempéi között. Fecskék raktak fészket a társalgóban; gizgazzal volt teli a padló; lapátszámra hullt a vakolat, kilátszottak a gerendák; patkányok hordtak ezt-azt a falburkolat mögé, hogy ott elrágcsálják; nappali pávaszemek bújtak ki gubóikból, hogy ott pusztuljanak el az ablaküvegeken. [...] Egy könnyű kis pihe, s a ház süllyedve, zuhanva fordul a sötétség mélyére. [...] Ha a pihe lehull, lebillenti a mérleg serpenyőjét, az egész ház elmerül a mélyben, hogy ott pihenjen örökre a feledés homokjában. De volt valami hatóerő, valami nem nagyon tudatos; valami kancsal és döcögő; valami, ami nem lelkesedett azért, hogy méltóságteljes rítussal és ünnepi zsolozsmázással végezze munkáját.”

A PTE MK zentai művésztelepének résztvevői bíznak az említett hatóerőben, sőt igyekeznek azt tudatossá tenni, s remélik, hogy a kancsal és döcögő kezdeteket méltóságteljes rítussal és ünnepi zsolozsmázással folytathatják, Mrs. McNab és Mrs. Bast példáját követve, a két hölgyét, aki „megállította a pusztulást, a felbomlást”, bízva, hogy a jövőben a segítségül hívott művészetek közt az irodalmat is szerepeltethetik.